

MARCIN CHRZANOWSKI

Politechnika Krakowska

Muzeum uczelniane: muzeum idei/ muzeum rzeczy

ABSTRACT

The university museum: the museum of ideas/ the museum of objects

In this paper, the author discusses the role and tasks of university museums based on the experiences of the Cracow University of Technology founded in 2004. The issue identified in the title, regarding the participation of ideas and objects in the activity of university museums has been presented from the angle of cultural anthropology which, aside from material and non-material culture, distinguishes social culture as well. This is the field where both the university's and the museum's educational and scientific initiatives are carried out, which requires merging the missions of both institutions. Applying the category of 'science' to the cultural background allows the adjustment of the university museum's profile and its activity capabilities to many different types of universities.

Keywords: museum, university museum, museum's mission, cultural anthropology, heritage, identity, ideas, objects, thoughts, emotions

Słowa kluczowe: muzeum, muzeum uczelniane, misja muzeum, antropologia kulturowa, dziedzictwo, tożsamość, idee, rzeczy, myśli, emocje

Wstęp

Użyty przez autora w tytule znak spoza polskiego alfabetu: /, stosowany w notacji matematycznej i używany w informatyce, jest zarazem odpowiedzią na zawarty w tytule dylemat: idee czy rzeczy. Znak ten bowiem nie jest ani wykluczającą alternatywą, ani imperatywem wyłączności. Raczej sugeruje potrzebę wyważenia proporcji tych dwu

pojęć: idei i rzeczy, w procesie formułowania tożsamości i w działaniu muzeów uczelnianych. Muzea te mają kilka bardzo wyrazistych cech, które je charakteryzują i wymagają uwzględnienia przy określaniu swojej misji. Podstawowa to taka, że nie są one instytucjami samodzielnymi, lecz afiliowanymi przy uczelniach, które mają swoje nadrzędne cele: edukacyjne, poznawcze i społeczne. A przede wszystkim są instytucjami młodymi. W niniejszym artykule autor, na podstawie doświadczenia macierzystej uczelni, pragnie zasygnalizować niektóre problemy ich „wieku dziecięcego”. Temat ten jest bardzo szeroki i autor zdaje sobie sprawę, że pełne jego przedstawienie wymaga obszerniejszych studiów i głębszej analizy, dokonanych nie tyle przez użytkownika, ile przez kompetentnego badacza muzealnictwa.

Wprowadzenie

Idea muzeów (starożytne, nowożytne, współczesne)

Udział elementów kultury niematerialnej (idee) i materialnej (rzeczy) w funkcjonowaniu muzeów można prześledzić, zaczynając nawet od samego początku ich powstania, jeśli uwzględni się spostrzeżenie, że ich nadrzędną funkcją jest przewidywanie przyszłości. W pierwszym odruchu stwierdzenie to może się wydać przejęzyczeniem. Wszak pojęcia „muzeum” czy „muzealny” kojarzą się nam przede wszystkim z materialną dokumentacją przeszłości. Skojarzenie to jest na tyle silne, że przymiotnik „muzealny” jest swego rodzaju symbolem bezużyteczności i taką funkcję pełni on w języku potocznym. Jednak przewidywanie przyszłości było od samego początku zasadniczym celem tworzenia muzeów. Owszem, materialne dokumenty przeszłości zgromadzone w muzeach zachwycają często swoim pięknem lub ideami, które zabytki przeszłości niosą. Lecz celem ich kontemplacji jest przyszłość. Co więcej, wydaje się nawet, że wbrew semantycznemu znaczeniu idee są trwalsze niż rzeczy i w większym stopniu przygotowują nas na przyjęcie (lub odrzucenie) nadchodzącej, nieznannej przyszłości.

Odkładając tu na bok szerszą dyskusję tego tematu¹, i zaczynając nawet wcześniej niż od rzymskiego *ab ovo*, warto pamiętać, że w starożytnej Grecji muzea był świątyniami, w których kapłanki zwane Sybillami² przepowiadały przyszłość. Ten wątek pojawia się niespodziewanie w czasach nowożytnych, gdy Izabela Czartoryska, zakładając pierwsze polskie muzeum w Puławach, główny pawilon nazywa Świątynią Sybilli i umieszcza na frontonie tej budowli znaną lapidarną sentencję: *Przeszłość przyszłości*. W latach późniejszych muzea zaczęły przejmować rolę instytucji naukowych, i za taką uważa się Muzeum Aleksandryjskie³ powstałe w czasach Ptolemeusza I (367–283 p.n.e.). Biorąc pod uwagę, że zawierało ono bibliotekę, obserwatorium astronomiczne, ogród

¹ Budzi on wiele kontrowersji, by wspomnieć tu interesujące argumenty książki Bjørnara Olsena pod znamiennym tytułem *W obronie rzeczy. Archeologia i ontologia przedmiotów*, przeł. B. Shallcross, Warszawa 2013.

² *Vide* [https://pl.wikipedia.org/wiki/Sybilla_\(mitologia\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Sybilla_(mitologia)) [dostęp: 12.03.2018].

³ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzeum_Aleksandryjskie [dostęp: 12.03.2018].

botaniczny i zoologiczny, a także przyciągnęło wybitnych przedstawicieli nauki, takich jak Euklides, Archimedes, Ptolemeusz czy Galen, można je uważać za archetyp późniejszych uniwersytetów, bardziej niż współczesnych muzeów, które oprócz działalności popularyzującej naukę zajmują się przede wszystkim promocją ogólnie rozumianej kultury, w tym sztuki – choć ta obecna była już w muzeach starożytnej Grecji (literatura, muzyka, teatr, taniec).

Dalszy rozwój muzeów i uniwersytetów poszedł różnymi drogami. Historia muzeów na bardzo szerokim tle geograficznym przedstawiona jest w znanej monografii Zdzisława Żygulskiego jun.⁴, a w odniesieniu do bliższego nam obszaru Europy Środkowej – w publikacji Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych autorstwa Krzysztofa Pomiana⁵.

Wyszukiwanie historycznych powiązań muzeów i uczelni nie jest, oczywiście, przedmiotem niniejszego artykułu. O tym, że powiązania takie są i utrzymały się od czasów starożytnych do obecnych, świadczy i to, że zarówno najstarszy uniwersytet kultury zachodnio-europejskiej – Uniwersytet Boloński, jak i najstarszy uniwersytet polski, Uniwersytet Jagielloński, mają pod swoją merytoryczną opieką zespoły muzeów; Uniwersytet Boloński⁶ – 14 muzeów, Uniwersytet Jagielloński⁷ – 7. Porównanie tematyki działalności tych uczelni (wraz z ich muzeami) z Muzeum Aleksandryjskim ujawnia ponadczasowe źródła ich dziedzictwa. Należy tu jednak rozróżnić muzea uniwersyteckie i uczelniane. Te pierwsze mają wielowiekową tradycję i zadania podstawowe ukierunkowane bardziej na rozwój badań naukowych, muzea uczelniane zaś – na edukację i wdrażanie osiągnięć nauki w praktyce. Stąd bardziej przydatne niż śledzenie całego rozwoju muzealnictwa może być sięgnięcie właśnie do pierwotnej roli muzeów: wysnuwania wniosków z przeszłości – dla przewidywania przyszłości.

Różnorodność muzeów

Przedstawione powyżej powiązanie muzeów z instytucjami edukacyjnymi, akademickimi pomija jednak niezwykle bogatą różnorodność współczesnych muzeów. Wymienione wcześniej muzeum w Puławach jest przykładem tylko jednego nurtu, który można nazwać narodowym. I to nie ze względu na właściciela, gdyż stanowiło ono własność bogatego rodu magnackiego. Było narodowe w tym sensie, że niosło jedną ideę: ideę niepodległości⁸. Świadczą o tym dobitnie zasoby materialne zbiorów puławskich, opisane niezwykle szczegółowo w monografii autorstwa przywołanego tu już Zdzisława Żygulskiego⁹. Niewątpliwie w utworzeniu muzeum puławskiego znaczący udział miała przynębiająca atmosfera kraju, rozerwanego przez sąsiednie mocarstwa. Trudno nie

⁴ Z. Żygulski jun., *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*, Warszawa 1982.

⁵ K. Pomian, *Muzea i narody w Europie Środkowej. Przed pierwszą wojną światową*, Warszawa 2016.

⁶ *Vide* <http://www.unibo.it/en/university/campuses-and-structures/university-museum-system-sma> [dostęp: 12.03.2018].

⁷ *Vide* <http://www.uj.edu.pl/struktura/muzea> [dostęp: 12.03.2018].

⁸ W roku 2016 Zbiory Muzeum i Biblioteki Czartoryskich zostały zakupione przez Skarb Państwa od Fundacji Książąt Czartoryskich i przekazane Muzeum Narodowemu w Krakowie.

⁹ Z. Żygulski jun., *Dzieje zbiorów puławskich. Świątynia Sybilli i Domek Gotycki*, Kraków 2009.

docenić skutków znaczenia tego pierwszego polskiego muzeum narodowego w osiągnięciu niepodległości Polski w roku 1918.

Odległym echem tej sytuacji, choć w innych okolicznościach i na inną skalę, stała się wystawa *Polaków portret własny*¹⁰, zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Krakowie w roku 1979. Choć środkiem perswazji muzeologicznej była tu sztuka, malarstwo, to jednak apel do społeczeństwa o przyjrzenie się własnej historii miał swój wkład w nadchodzące wydarzenia polityczne w kraju.

To tylko przykład – i to w jednej kategorii: muzeów o charakterze narodowym – pokazujący, jak znaczący wpływ na świadomość społeczną mogą mieć instytucje muzealne.

Jednak zróżnicowanie muzeów jest o wiele większe. W roku 2016 działało w Polsce 519 muzeów¹¹ podlegających ministerstwu, skatalogowanych w 15 kategoriach. Szczegółowe informacje można znaleźć w Narodowym Instytucie Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów¹² lub na stronie Internetowej Kongresu Kultury Polskiej 2009¹³. Zestawienie to nie obejmuje muzeów działających w gestii Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, czyli muzeów uczelnianych. Tym muzeom poświęcono niniejszy artykuł; ich sytuacja, problemy i aktywność będą krótko przedstawione w dalszej części tego tekstu.

Jednocześnie ze wzrostem liczby muzeów w ostatnich latach obserwuje się ożywioną, szeroką dyskusję o istocie i sposobie ich funkcjonowania. Oprócz wypowiedzi profesjonalistów, etnografów¹⁴ czy muzealników¹⁵ pojawiają się też artykuły w prasie ogólnodostępnej anonsujące renesans muzeów¹⁶. Świadczy to zarówno o rosnącym poziomie gospodarczym kraju i – w konsekwencji – łatwiejszym dostępie do dóbr kultury, jak i o potrzebie samookreślenia się społeczeństwa. Zrozumienie tych oczekiwań wymaga spojrzenia na rolę muzeów w świetle antropologii kulturowej.

Muzea w ujęciu antropologii kulturowej

Ustawa Sejmu RP z dnia 29 czerwca 2017 roku, modyfikująca wcześniejszą ustawę o muzeach¹⁷, w art. 1 określa zadania muzeów oraz kładzie nacisk na gromadzenie i ochronę zarówno dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, a także na upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury. Oba te zadania są szczególnie wyzwaniami dla muzeów uczelnianych, z istoty swej natury działających w niematerialnej

¹⁰ M. Rostworowski, *Polaków portret własny* [w:] *Polaków portret własny*, Kraków 1979, s. 5–31.

¹¹ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzea_w_Polsce [dostęp: 12.03.2018].

¹² *Vide* <http://nimoz.pl/> [dostęp: 12.03.2018].

¹³ *Vide* http://www.kongreskultury.pl/title,Raport_o_muzeach,pid,137.html [dostęp: 12.03.2018].

¹⁴ W. Idziak, *Współczesne tendencje w muzealnictwie*, Koszalin, 13 listopada 2003, http://muzeoblog.org/files/W_Idziak_Wspolczesne_tendencje.pdf [dostęp: 12.03.2018].

¹⁵ *Muzea, muzealia, muzealnicy. Ważne rozmowy*, red. P. Jaskanis, seria *Muzeologia*, t. 14, Kraków 2016.

¹⁶ P. Wilk, *Muzea – przyszłość świata*, „Tygodnik Powszechny” 2014, nr 13, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/sztuka-pekania-w-szwach-22291> [dostęp: 12.03.2018].

¹⁷ *Vide* <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20071360956> [dostęp: 12.03.2018].

sferze kultury, ale zobowiązanych jednocześnie do zaspokajania społecznych uwarunkowań rozwoju cywilizacyjnego kraju, jakimi są edukacja i nauka.

Tabela 1 w kolejnych wierszach pokazuje, jak podział na trzy kategorie kultury jest rozumiany przez różnych badaczy¹⁸ (nieprzywoływanych tu z nazwiska). Choć ani edukacja, ani nauka nie są wprost wymieniane, to jednak, biorąc pod uwagę różnorodność uczelni, może to być zaletą tak ogólnego spojrzenia na kulturę. Zadaniem każdego muzeum, a w szczególności muzeum uczelnianego, powinno bowiem być dopasowanie swoich zadań do specyfiki instytucji, która sprawuje instytucjonalną opiekę nad muzeum. Niezależnie jednak od konieczności przemyślenia swojej misji muzeum powinno skoordynować ją właśnie z misją instytucji nadrzędnej.

Tabela 1. Dziedzictwo i tożsamość na tle kategorii kultury

KATEGORIE KULTURY				
Kultura niematerialna	Kultura społeczna	Kultura materialna		
Ideologia	Spółeczeństwo	Technologia		
Kultura wartości	Kultura społeczna	Kultura rzeczywistości		
Porządek kulturalny (sfera celów)	Porządek społeczny (sfera celów i środków)	Porządek technologiczny (sfera środków)		
Kultura (sztuka, idee, religia)	Cywilizacja wewnętrzna (państwo, prawo, moralność)	Cywilizacja zewnętrzna (technika, wiedza stosowana)		
Duchowa forma działania: myślenie artystyczne		Materialna forma działania		
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td style="text-align: center;">TOŻSAMOŚĆ</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">DZIEDZICTWO</td> </tr> </table>			TOŻSAMOŚĆ	DZIEDZICTWO
TOŻSAMOŚĆ				
DZIEDZICTWO				

Źródło: opracowanie własne.

Misja taka powinna mieć charakter szczegółowy, a nie tylko ogólny. W tabeli 1 zamarkowano ścieżki dojścia do uniwersalnych, i dość oczywistych, jak się wydaje, konstatacji. Elementy kultury niematerialnej i materialnej stanowią o dziedzictwie instytucji nadzorującej działalność muzeum, a realizacja zadań w sferze kultury społecznej jest podstawą zbudowania tożsamości. Dotyczy ona nie tylko samego muzeum, ale i szeroko

¹⁸ Za podręcznikiem: J. Gajda, *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, Kraków 2008, tabela 1, s. 28. Zamiana kolejności kolumn w tej tabeli w stosunku do oryginału jest intencjonalna w celu utrzymania zgodności z tytułem: najpierw idee (kultura niematerialna), potem rzeczy (kultura materialna). Nie ma to jednak żadnego istotnego znaczenia merytorycznego.

rozumianego środowiska, od postaw pojedynczych pracowników uczelni, poprzez jej jednostki, aż po środowisko miasta, w którym uczelnia funkcjonuje. Już te proste obserwacje pozwoliły na sformułowanie misji muzeum, tak właśnie nazwanej: „Dziedzictwo i tożsamość”.

Przykład takiej koordynacji, w szczególnym wypadku muzeum afiliowanego przy macierzystej uczelni autora, pokazany zostanie w dalszej części niniejszego artykułu. Jej sformułowanie było możliwe dzięki istnieniu misji uczelni w postaci dokumentu przyjętego przez Senat uczelni.

Specyfika środowiska

Dla określenia misji muzeum konieczne jest rozpoznanie otoczenia środowiskowego w najszerszym tego słowa znaczeniu: od uwarunkowań geofizycznych, charakterystyki społecznej i gospodarczej (także w ujęciu historycznym), poprzez ocenę dostępu do innych instytucji kultury, po ocenę możliwości ekonomicznych społeczeństwa, które z instytucji muzealnej ma korzystać.

Bogactwo i różnorodność środowiska mogą być czynnikami ułatwiającymi sformułowanie misji muzeum. Jednak analiza tych uwarunkowań może być bardziej skomplikowana niż wtedy, gdy oba te czynniki nie są mocną stroną środowiska. Łatwiejsze może być znalezienie bardzo interesującego muzeum w mniejszym środowisku niż znalezienie muzeum odpowiadającego zainteresowaniu odbiorcy w środowisku wielkomijskim. Niemniej środowisko o znaczącym dorobku kulturalnym sprzyja powstawaniu i działaniu mniejszych jednostek.

Dalsze rozważania prowadzone w sposób oderwany od konkretnej sytuacji (rodzaj uczelni, środowisko akademickie i kulturalne – wraz ze swoją historią itd.), choć możliwe, będą lepiej odebrane, gdy zostaną przedstawione na konkretnym przykładzie.

Muzeum uczelniane Politechniki Krakowskiej

Środowisko muzealne

Politechnika Krakowska powstała, podobnie jak prawie całe szkolnictwo powojenne, w roku 1945. Warto przypomnieć, że z 32 uczelni, które istniały w roku 1938¹⁹, liczba szkół wyższych w roku akademickim 2014/2015 wzrosła do 434 (w tym 302 uczelni niepubliczne powstałe w większości po roku 1989)²⁰. Zestawienie to byłoby jeszcze bardziej dramatyczne, gdyby uwzględnić utratę polskojęzycznych szkół wyższych na terenach, które znalazły się poza granicami Polski po drugiej wojnie światowej (w tym znaczących ośrodków akademickich w Wilnie i Lwowie). Tylko nieliczne działające dziś polskie uczelnie mogą się pochwalić rodowodem nieco ponad 100-letnim, i tylko jeden uniwersytet – Uniwersytet Jagielloński – wielowiekową tradycją. Można więc

¹⁹ *Vide* <http://www.historycy.org/index.php?showtopic=25696> [dostęp: 12.03.2018].

²⁰ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Uczelnie_w_Polsce [dostęp: 12.03.2018].

powiedzieć, że całe polskie szkolnictwo wyższe ma ok. 70-letnią tradycję. Okres ten okazał się wystarczająco długi, żeby instytucje te zwróciły uwagę na swoją tożsamość. Muzea uczelniane potrzebowały już na to mniej czasu i w ostatnich latach zaczęły powstawać na większą skalę²¹.

Politechnika Krakowska (PK) swoją historię zaczęła spisywać w postaci trwałych wydań książkowych w roku 1976²² (w tym też roku patronem uczelni ustanowiono Tadeusza Kościuszkę) i w pełniejszej formie w roku 1995²³. Misję uczelni po raz pierwszy sformułowano w postaci uchwały Senatu PK w roku 2001²⁴.

Muzeum PK powstało w roku 2014, a jego misję Rada Muzeum przyjęła w roku 2016²⁵.

Choć uczelnie polskie wywodzą swoje pochodzenie z czasów działania Komisji Edukacji Narodowej, to w wypadku Politechniki za instytucje założycielskie można uznać Politechnikę Lwowską (z której w roku rekrutowała się prawie połowa pracowników naukowych²⁶) oraz Akademię Górniczą (obecnie Akademia Górniczo-Hutnicza), która objęła swą opieką powstającą uczelnię aż do roku 1954, kiedy wydziały politechniczne AGH uzyskały pełną samodzielność.

Niewątpliwym ośrodkiem promieniującym na całe środowisko akademickie Krakowa był oczywiście Uniwersytet Jagielloński, na którym już w drugiej połowie XVIII wieku prowadzono wykłady z nauk technicznych.

Obecnie środowisko akademickie Krakowa obejmuje ponad 30 uczelni (w tym 10 uczelni publicznych²⁷ i ok. 120 tys. studentów).

Równie silnie rozbudowane jest krakowskie środowisko muzealne²⁸, obejmujące kilkadziesiąt muzeów z Muzeum Narodowym i Państwowymi Zbiorami Sztuki Zamku Wawelskiego na czele; Stała Konferencja Dyrektorów Muzeów Krakowa zrzesza 28 instytucji publicznych (w tym także Muzeum PK).

Wreszcie spośród 52 muzeów członków ogólnopolskiego Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych²⁹ 14 to muzea krakowskie.

Umocowanie administracyjne i działalność Muzeum

Muzeum podlega Prorektorowi ds. Ogólnych, zatrudnia dwie osoby na etatach kustoszów i jedną – na etacie naukowo-technicznym. Finansowane jest ze środków własnych

²¹ Zbeletryzowana historia najstarszego polskiego muzeum, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zawarta jest w zbiorze esejów autorstwa Stanisława Waltosia, *Na tropach Doktora Faustusa i inne szkice*, Warszawa 2004.

²² *Politechnika Krakowska 1946–1976*, red. S. Weiss, Kraków 1976.

²³ *Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki 1945–1995*, red. W. Muszyński, Kraków 1976.

²⁴ Aktualna wersja misji uczelni jest dostępna na stronie Internetowej PK: https://www.pk.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=104&lang=pl [dostęp: 12.03.2018].

²⁵ Misja Muzeum jest umieszczona na stronie internetowej: <http://www.muzeum.pk.edu.pl/> [dostęp: 12.03.2018].

²⁶ *Dziedzictwo akademickiego Lwowa na Politechnice Krakowskiej*, red. M. Chrzanowski, „Zeszyty Historyczne Muzeum PK” 2017, z. 1 (1).

²⁷ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Uczelnie_publiczne_w_Polsce#Krak%C3%B3w [dostęp: 12.03.2018].

²⁸ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzea_w_Krakowie#Ekomuzea [dostęp: 12.03.2018].

²⁹ *Vide* <http://muzeauczelniane.pl/o-smu/> [dostęp: 12.03.2018].

uczelni. Posiada własną siedzibę w zabytkowym budynku aresztu wojskowego w dawnych koszarach armii austro-węgierskiej, a także własną bibliotekę, główną salę ekspozycyjną i sale ekspozycji czasowych. Od początku swojego istnienia Muzeum wydawało nieregularne Biuletyny Muzeum PK, a od roku 2017 wydaje trzy serie własnych publikacji: rocznik „Zeszyty Historyczne Muzeum PK”, roczny „Biuletyn Muzeum PK” i Katalogi Wystaw czasowych (dwujęzyczne) organizowanych przez Muzeum.

Wstęp do Muzeum jest ewidencjonowany poprzez bezpłatne bilety. Wystawy czasowe są plakatowane na terenie całego miasta, a Muzeum współpracuje z instytucjami zrzeszającymi przewodników miejskich.

Idee, rzeczy – emocje, myśli

Przedstawione pokrótce uwarunkowania funkcjonowania Muzeum PK pozwalają powrócić do głównego tematu niniejszego artykułu, tj. udziału niematerialnych i materialnych obiektów zainteresowania Muzeum PK.

Wobec oczywistych zadań uczelni – prowadzenia badań naukowych dla efektywnego ich odbioru społecznego (edukacja, gospodarka narodowa) – punktem wyjścia musi być projekcja działów nauki leżących w polu zainteresowania uczelni na przedstawioną w tabeli 1 systematykę kategorii kultury (tabela 2). Trudnością jest dokonanie wyboru spośród bardzo wielu kategorii nauki tych, które znajdują się nie tylko w sformalizowanych programach nauczania, ale i tych, które powinny być elementami wykształcenia współczesnego inżyniera. W szczególności ideą przewodnią zestawienia pokazanego w tabeli 2 jest zbliżenie nauk humanistycznych i nauk inżynierskich. Taka potrzeba jest coraz bardziej zauważana, a jej symbolem stało się przywracanie znaczenia badaczom takim jak Alexander von Humboldt³⁰, którzy mieli holistyczne podejście do nauki. Pozwala to na podejmowanie prób przełamania specjalizacji nauki, tak dalece zaawansowanej, że uniemożliwiającej porozumienie się przedstawicieli różnych jej dziedzin.

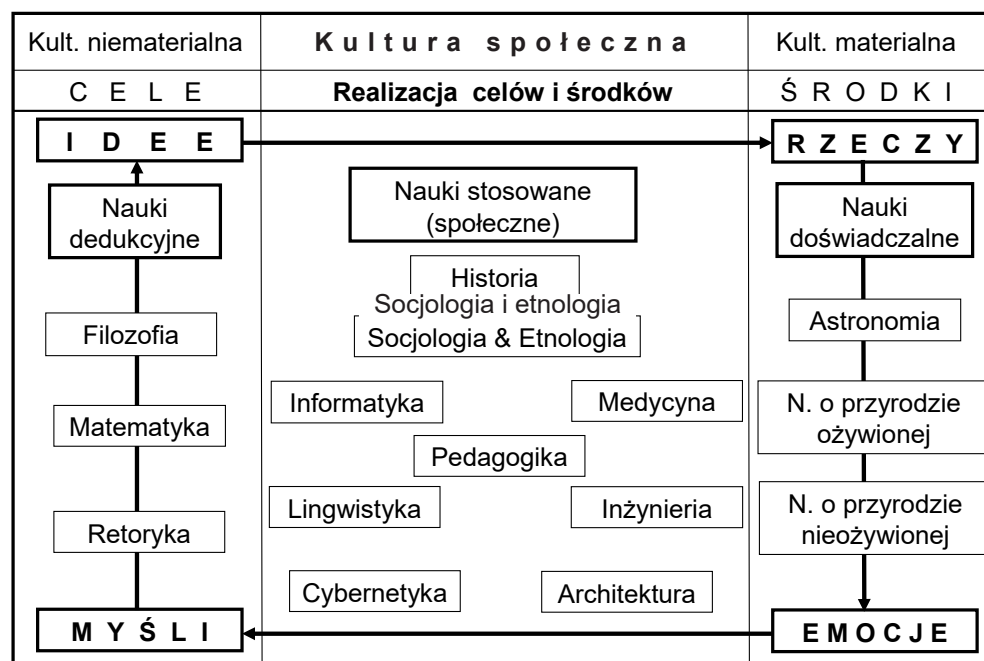
Tabela 2 została skonstruowana w ten sposób, że niematerialnej kategorii kultury przyporządkowano nauki dedukcyjne, a materialnej – nauki indukcyjne (doświadczalne). Są one w zasadzie naukami uniwersyteckimi, zaliczanymi do grona nauk ścisłych i odtwarzającymi z pewnym przybliżeniem kanon nauk *Artes Liberales*³¹. Większość z nich pełni funkcję pomocniczą w procesie edukacji studenckiej, choć w niektórych dyscyplinach (jak np. fizyce czy chemii) uczelnia prowadzi zaawansowane badania naukowe. Pierwoplanowe znaczenie ma tu oczywiście matematyka, której nauczanie, wbrew może oczekiwaniom, napotyka duże trudności nawet na uczelniach technicznych (gdzie spodziewane jest przecież odpowiednie przygotowanie kandydatów na studia na poziomie szkoły średniej). Analiza przyczyny tego stanu rzeczy wykracza poza tematykę niniejszego artykułu, ale jedną z nich (oprócz niekontrolowanego dostępu do informacji) jest niewłaściwe podejście do znaczenia innych nauk dedukcyjnych. W tej

³⁰ A. Wulf, *Człowiek, który zrozumiał naturę. Nowy świat Alexandra von Humboldta*, przeł. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Poznań 2017.

³¹ *Vide* https://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuki_wyzwolone [dostęp: 12.03.2018].

sytuacji wyzwolenie się z kręgu XVIII-wiecznej fizyki Newtonowskiej czy uzyskanie głębszej podbudowy filozoficznej stanowią barierę jednego z najbardziej społecznie pożądanych efektów nauczania – innowacyjności. Konieczne jest tu oczywiście właściwe zrozumienie roli matematyki przez przedstawicieli nauk humanistycznych, także – historycznych.

Tabela 2. Projekcja kategorii nauki na tło kulturowe

Źródło: opracowanie własne.

Centralną część tabeli 2 wypełniają nazwy dyscyplin nauk stosowanych, zarówno tych, które są obecne w programach nauczania, jak i przedmiotów, których brak lub słaby udział w nauczaniu politechnicznym jest wyjątkowo dotkliwy. Oczywiście wymienione tu dyscypliny nie wyczerpują kompletności takiego zestawienia. Musi ono być ciągle dyskutowane i modyfikowane. To proces wieloletni i nierokujący szybkich rezultatów. Dlatego też jest to temat, który może podjąć taka jednostka uczelni, która nie jest obciążona ani potrzebą prowadzenia własnych badań specjalistycznych, ani zapewnianiem kariery naukowej jej pracowników – muzeum uczelniane.

Określenia umieszczone w narożach tabeli 2 i wyróżnione pogrubionymi zarysami etykiet mają symbolizować związki przyczynowo-skutkowe między fundamentalnymi rodzajami aktywności człowieka leżącymi u podstaw rozwoju cywilizacyjnego. Łączące je strzałki sugerują logiczny układ działań ku temu zmierzających. Mianowicie np. związek idei i rzeczy jest znany potocznie jako stwierdzenie, że idee tworzą rzeczy, a rzeczy są nośnikami idei (strzałka je łącząca mogłaby być więc dwustronna). Ma ono swoje podstawy w filozofii (słynne *Cogito ergo sum* Kartezjusza), ale jest

kwestionowane przez neurobiologów badających związki między myśleniem a emocjami³². W istocie obserwacja codzienności wskazuje na wiele objawów udziału emocji w życiu społecznym. Potwierdzenie tej obserwacji przez badania naukowe jest ważnym krokiem w kierunku lepszego zrozumienia mechanizmów kierujących postawami społecznymi, także w nauczaniu tworzenia przedmiotów (maszyn, budynków czy aparatów medycznych i zrozumienie dzięki temu znaczenia opieki zdrowotnej społeczeństwa). Rozpoznanie związku emocje–myśli i uznanie go za istotny, uzasadniony budową i fizjologią mózgu człowieka, a następnie opisany jego funkcjonowaniem w kategoriach biocybernetyki, może spowodować nie tyle odwrócenie strzałki Kartezjusza (nie „dlatego jestem człowiekiem, że myślę”, lecz „jestem człowiekiem, więc myślę”), ile włączenie jej w logiczny obieg pozostałych związków: rzeczy z emocjami i myśli z ideami (strzałki pionowe). Choć wszystkie strzałki w tym schemacie mogłyby być dwustronne, to zachowanie tego samego ich zwrotu, zgodnego dla wszystkich strzałek, wskazuje logiczny ciąg efektywnych działań, który może być zapoczątkowany w dowolnym miejscu.

W konsekwencji powiedzenie Kartezjusza powinno być zmodyfikowane na: *Homo sum, ergo sentio atque cogito* („Jestem człowiekiem, więc odczuwam i myślę”), co sugeruje Damasio, autor cytowanej już książki. Jej temat wykracza poza wykształcenie i zainteresowania naukowe autora niniejszego artykułu. Jednak samo uporządkowanie tych powiązań i ulokowanie ich na szerszym tle antropologii kulturowej prowadzi do wniosku, że postępu w edukacji i innowacyjności nie da się osiągnąć jedynie drogą pogłębiania własnych specjalności, bez zbliżenia różnych nauk. Stwierdzenie to, choć dyskusyjne i wymagające zaangażowania szerokiego grona specjalistów, może być punktem wyjścia do wstępnych działań jednostki uczelnianej, ulokowanej na takim właśnie pograniczu wiedzy jak muzeum. Wszak wśród muz były i Klio, i Urania.

Przykłady kierunków dalszych działań Muzeum PK

Rozważania czysto hipotetyczne, jak te przytoczone powyżej, powinny zostać zilustrowane działaniami będącymi w zasięgu muzeum uczelnianego, zwykle jednostki jednej z najmniejszych na uczelni. Poniżej podano kilka przykładów takich działań podjętych w Muzeum PK. Oczywiście nie może być mowy o badaniach doświadczalnych, a zamiast badania idei musimy przyjąć, że to ludzie są ich nośnikami. Także i dostępność maszyn czy urządzeń (z racji kosztów ich pozyskiwania i eksploatacji) nie jest możliwa. Zastąpić je muszą dokumenty historyczne i zbiory rozproszone (taką działalność zainicjowaną przez Uniwersytet Warszawski Muzeum PK właśnie podejmuje).

³² Zob. A. Damasio, *Błąd Kartezjusza. Emocje, rozum i ludzki mózg*, przeł. M. Karpiński, wyd. 2, Poznań 2015, gdzie autor udostępnia wynik swoich wieloletnich badań naukowych w postaci popularno-naukowej.

Spuścizna patrona uczelni

Obchody jubileuszowych rocznic Tadeusza Kościuszki (1746–1817), trwające ostatnio na uczelni ponad 1,5 roku (270. rocznica urodzin i 200. rocznica śmierci), zwróciły uwagę na mniej znane cechy jego osobowości, w tym – na jego wykształcenie, zdobyte jeszcze w okresie poprzedzającym działalność Komisji Edukacji Narodowej. Talenty graficzne, muzyczne, matematyczne (geometria), znajomość języków skłoniły go do głębszego zainteresowania się zarówno edukacją podstawową, jak i początkami nauczania technicznego w Polsce – także w kontekście współczesnej sytuacji w tych obszarach (il. I).

Dziedzictwo akademickiego Lwowa

Kontynuacja tematu podjętego w pierwszym numerze „Zeszytów Historycznych Muzeum PK” doprowadziła do zainteresowania się uwarunkowaniami powstania lwowskiego *genius loci*, które zmanifestowało się właśnie przez rozwój matematyki. Wkład całego środowiska, zarówno akademickiego, jak i artystycznego, w tworzenie sprzyjającej atmosfery, sugeruje korzyści, jakie może przynieść rozbudzenie wszechstronnych zainteresowań w procesie edukacyjnym i twórczym. Symboliczne znaczenie mają tu powiązanie działalności Jana Matejki z Politechniką Lwowską, a także rozwój architektury postmodernistycznej (il. II).

Zbliżenie nauk humanistycznych i nauk stosowanych

Uniwersalność matematyki jako języka porozumienia obejmującego swym wpływem zarówno nauki ścisłe, jak i stosowane, zwraca uwagę na konieczność poznania mniej znanych jej dziedzin (topologia, statystyka), lecz ważnych dla rozwoju tych nauk. Ograniczanie się wyłącznie do XVII-wiecznego rachunku różniczkowo-całkowego, na którym został oparty postęp techniczny XVIII i XIX wieku, może być niewystarczające dla analizy potrzeb nadchodzącej ery intensywnego wykorzystania informatyki (cybernetyka, kosmonautyka, medycyna). Obecność matematyki w edukacji i badaniach powinna być wnoszona wspólnym wysiłkiem zarówno humanistów, jak i przedstawicieli nauk inżynierskich (il. III).

Głównym przesłaniem niniejszego eseju jest dość oczywiste stwierdzenie, że idee i rzeczy są nierozdzielne, tak jak nierozdzielne są myśli i emocje. Aby mogło się ono stać impulsem do podjęcia działań konkretnego muzeum uczelnianego, musi być dostosowane zarówno do potrzeb uczelni, jak i możliwości muzeum przy niej afiliowanego. Wskazane tu (z konieczności – w bardzo skrótowej formie) propozycje jak i przykłady

mogą stanowić załączek szerszej dyskusji o konstruktywnej roli muzeów uczelnianych w życiu uczelni. Atmosfera na Politechnice Krakowskiej temu sprzyja:

W tak zwanej „kulturze technicznej” ilość i jakość dóbr materialnych przeważa zdecydowanie nad dobrami duchowymi. Są one odsuwane i spychane na dalszy plan. Dla tego naszym głównym obowiązkiem jest dążenie do przywrócenia równowagi w gromadzeniu dóbr materialnych i duchowych³³.

Bibliografia

- Damasio A., *Błąd Kartezjusza. Emocje, rozum i ludzki mózg*, przeł. M. Karpiński, wyd. 2, Poznań 2015.
- Dziedzictwo akademickiego Lwowa na Politechnice Krakowskiej*, red. M. Chrzanowski, „Zeszyty Historyczne Muzeum PK” 2017, z. 1 (1).
- Gajda J., *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, Kraków 2008.
- Idziak W., *Współczesne tendencje w muzealnictwie*, Koszalin, 13 listopada 2003, http://muzeoblog.org/files/W_Idziak_Wspolczesne_tendencje.pdf [dostęp: 12.03.2018].
- „Jaka technika? Jacy inżynierowie?”, *L. Peters rozmawia z K. Furtakiem*, „Nasza Politechnika” maj 2017, nr 5 (165).
- Muzea, muzealia, muzealnicy. Ważne rozmowy*, red. P. Jaskanis, seria *Muzeologia*, t. 14, Kraków 2016.
- Olsen B., *W obronie rzeczy. Archeologia i ontologia przedmiotów*, przeł. B. Shallcross, Warszawa 2013. *Politechnika Krakowska 1946–1976*, red. S. Weiss, Kraków 1976.
- Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki 1945–1995*, red. W. Muszyński, Kraków 1976.
- Pomian K., *Muzea i narody w Europie Środkowej. Przed pierwszą wojną światową*, Warszawa 2016.
- Rostworowski M., *Polaków portret własny [w:] Polaków portret własny*, Kraków 1979.
- Waltoś S., *Na tropach Doktora Faustusa i inne szkice*, Warszawa 2004.
- Wilk P., *Muzea – przyszłość świata*, „Tygodnik Powszechny” 2014, nr 13.
- Wulf A., *Człowiek, który zrozumiał naturę. Nowy świat Alexandra von Humboldta*, Poznań 2017.
- Żygulski Z. jun., *Dzieje zbiorów puławskich. Świątynia Sybilli i Domek Gotycki*, Kraków 2009.
- Żygulski Z. jun., *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*, Warszawa 1982.

Źródła internetowe

- <http://muzeauczelniane.pl/o-smu/>
- http://muzeoblog.org/files/W_Idziak_Wspolczesne_tendencje.pdf
- <http://nimosz.pl/>
- <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20071360956>
- <http://www.historycy.org/index.php?showtopic=25696>
- http://www.kongreskultury.pl/title,Raport_o_muzeach,pid,137.html
- <http://www.muzeum.pk.edu.pl/>
- <http://www.uj.edu.pl/struktura/muzea>
- <http://www.unibo.it/en/university/campuses-and-structures/university-museum-system-sma>

³³ „Jaka technika? Jacy inżynierowie?”, *L. Peters rozmawia z K. Furtakiem*, „Nasza Politechnika” maj 2017, nr 5 (165), s. 5.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzea_w_Krakowie#Ekomuzea

https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzea_w_Polsce

https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzeum_Aleksandryjskie

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Sybilla_\(mitologia\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Sybilla_(mitologia))

https://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuki_wyzwolone

https://pl.wikipedia.org/wiki/Uczelnie_publiczne_w_Polsce#Kraków

https://pl.wikipedia.org/wiki/Uczelnie_w_Polsce

https://www.pk.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=104&lang=pl

Dostęp sprawdzono: 12.03.2018.